

KÜÇÜK NOTLAR:

1. İT BAŞLI ULUS EFSANESİ

Kuzey ve Doğu Türklerinin folklorunda "İt başlı sığır ayaklı,, bir ulus bulunduğu hakkında çok yaygın bir efsane vardır. Başkurlarda ve Sibiryâ Türklerinde bu efsaneyi bilmiyen yoktur. XIII. yüzyılda da bu efsanenin çok yaygın olduğu anlaşılmaktadır. 1245 yılında Papa Innocent VI. tarafından Moğolistan'a gönderilen Plano Karpini Moğol seferlerinden bahsederken Moğol ordusunun Kuzeyde Samogit'lere ve "İt başlı, sığır ayaklı,, bir kavme rasladıklarını işittiğini kaydetmektedir (A. İ. Malein tercümesi, Petersb. 1911, s. 25). P. Karpini bu efsaneyi Kıpçak bozkırlarında yahut Baskatir (Başkurt) ülkesinde işitmiş olsa gerektir. Ebulgazi Han savaş için toplanan Özbek kalabalığını tasvir ederken "İt başlı, sığır ayaklıdan başka ne varsa hepsi orada...,, diyor. (Demaison basımı, s. 279; Rıza Nur Terc. sah. 294). Oğuz destanın da hikâye edilen İt Barak Han menkıbesi de bu "İt başlı ulus,, hakkındaki efsanenin yankısı olsa gerektir.

Bu efsane, destan veya mitoloji motifi olarak eski Yunun edebiyatında da görülmektedir. M. ö. IV. yüzyılın sonlarında yaşamış olan gramerci ve destan şairi Rodoslu Simmiy bir destanında (Apollon) şöyle diyor: "adamlarının yarısı köpek olan garip bir kavim gördüm. Güzel omuzlarında çeneleri kuvvetli olan köpek kafası taşırlar. Bunlar köpek gibi havlarlar, başka fanîlerin dilinden anlamazlar,,¹.

Bu "İt başlı ulus,, efsadnesini Çin kaynakları da biliyor. "Lan sülâlesi hükümdarlarından Than - gen'in padişahlığının beşinci yılında yani milâdi 506 yılında Phu-an ülkesinden bir adam denizde sefer ederken rüzgârın sürüklemesiyle dir adaya düşmüş. Sahile çıkarken Orta Çin ahalisine benziyen adamlar görmüş, fakat dillerini anlayamamış. Erkekleri insan suretinde olmakla beraber köpek kafalı idi. Sesleri köpek havlmasına benziyordu . . . ,, (Hyacinth, II, 53).

¹ Zapişki İ. R. Arheolog. Ob. tom VII, fas. III - IV, sah. 391

“İt başlı ulus,, hakkındaki bu efsanenin kaynağı çok eski çağlarda olsa gerektir. M. ö. IV. yüzyılda Rodoslu Simmiy tarafından yazılan efsane ile M. s. VI. yüzyılda Çinli vak’anüvis tarafından nakledilen efsane arasındaki benzerlik dikkati çekmektedir. XII. yüzyılda bu efsaneyi Kıpçak bozkırlarında işitmiş olan Plano Karpini buna inanarak kaydetmiştir. Bu efsanenin İskit efsanesi olması mümkündür.

2. İSKİTLERİN SAVAŞ BELGESİ VE XI. YÜZYIL TÜRKLERİNDE BEÇKEM

Arrian, Büyük İskender’in seferleri hakkında 166 - 168 yıllarında yazdığı *Anabazis* adlı eserinde İskit savaşçılarını şöyle tavsif ediyor: “İskitlerin savaş belgeleri ejderdir ki muayyen uzunluktaki sıyrıklar üzerinde dalgalanır... Atlar rahat durdukları zaman türlü renkteki paçavraların aşağıya sarkık buldukları görülür. Harekete geldikleri zaman rüzgârın esmesiyle adları geçen yaratıklara (ejderlere) çok benzerler. Süratle hareket ettiklerinde ıslık sesi çıkarırlar... Bunlar yalnız keyif veya düşmanları korkutmak için değil, fakat askerlerin birbirlerine saldır-malarını da temin içindir,,.

Mahmud Kâşgarî (Divanü Lugat-it-Türk, I. 401 ; Besim Atalay tercümesi S. 483) “Beçkem,, kelimesini şöyle izah ediyor : Beçkem - alâmet. Savaş günlerinde yiğitlerin (muhariplerin) belge olmak üzere takındıkları ipek parçası ve dağ sığırı kuyruğu. Oğuzlar buna perçem derler,,.

Mahmud Kâşgarî bu izahında “Beçkem,, in atlara takıldığını söylemiyorsa da Karahanlı İslâm Türklerin Budist Uygurlar üzerine saldırdıklarını tasvir eden şiirden bunun, tıpkı İskitlerde olduğu gibi, atlara takıldığı anlaşılmaktadır :

Bekçem urup atlaka (atlara)
Uygurdaki tatlaka (tatlara)
Oğrı yavuz itlaka (itlere)
Kuşlar gibi uçtumuz

Arrian’ın tavsifine göre İskit “bekçem,, i “ejder,, gibi imiş. Türklerin “beçkem,, i de ipek kumaşlardan ve dağ sığırı kuy-